

מראי מקומות- מכות ג'

העד לשלם מחמת הודאתו דאמר עדות שקר. ותמוה, איזה דין הזמה שייך בזה, הא לכאן אי"ז דין הזמה כלל. וע' בהגהות הב"ח דכ' דלפי הה"א, מה שאמר רב עד זומם משלם לפי חלקו, לאו דוקא עד זומם הוא, אלא דחייב מדינא דגרמי, דגרם לו הפסד ע"י

עדותו [ואף דלא יהי' נאמן להכחיש העדות לגמרי, מ"מ עכ"פ יהי' נאמן לחייב עצמו מדינא דגרמי, וע"ז הק' הגמ' דכיון שהגיד וכו', וע"ל לפ"ז דאינו נאמן אף להפסיד עצמו, דאין הגדרתו עכשיו כלום, וצ"ע].

אולם תוס' לא פי' כן, אלא דמיירי בהזום לאחר שאמר העדתי שקר, דכיון דסתר עדותו, ממילא אין המזימן יכולין להזימו, אלא רק להזים חברו, ולכן חברו משלם לפי חלקו. ותמוה מו"ר הרה"ג ר' משה בראון שליט"א על דברי תוס', ממ"נ, אם העד יכול לבטל עדותו הראשון לגמרי (קודם שחי' הגמ' דכיון שהגיד וכו'), א"כ מה שייך הזמה על חברו, הרי שוב אין כאן עדות שנים. ואם הוי בגדר הכחשה, דהוי בגדר מכחיש עדותו הראשון, קשה, דהא אין עד א' יכול להכחיש שנים, וא"כ עדותו הראשון עדיין קיים, ולמה אין שייך בו הזמה. ועוד, הרי הכחשה תחלת הזמה היא, וא"כ למה אינו צריך לשלם. ואמר דלכאן' מבואר מדברי תוס' דכיון דעכשיו חזר העד ממה שהעיד, אף דבפועל לא יהי' יכול לשנות הדין, ואולי אינו אפי' בגדר הכחשה, מ"מ, כיון שחזר מעדותו, נמצא דשוב אין שייך לחייב בהזמה [ועדיין צ"ב]. וע"ז הק' הגמ' דכיון שהגיד, וכו', דהיינו דאין אנו מתחייבין לדבורו כלל. **וע' בריטב"א דפי' דלעולם לא הוזם כלל, אלא דא' הזים עצמו, דאמר דבאותו היום שהעיד לא הי' במקום זה כלל, וכיון שסותר עדותו בלשון הזמה, קרא עד זומם. וסובר הגמ' עכשיו דמה דאמרי' דאין העדים משלמים עד שיזומו שניהם, זהו רק היכא דעדים הזימום, אבל היכא דהזים את עצמו, שפיר צריך לשלם אף דהזים את עצמו בלבד. ועוד, אם מיירי דאמר דשניהם היו זוממין, א"כ שפיר נחשב דזממו שניהם, רק דאינו נאמן כלפי חברו, רק כלפי עצמו.**

(ג) **סד"א כיון דלחברי' לא מצי מחייב לי, איהו נמי לא מחייב, קמ"ל- תמה בשיעורי ר'**

(א) **תדע, שהרי ממון ביד בעלים ומשלמים. מאי ניהו, דלא עשו מעשה- פרש"י, דהאי ממון ביד בעליו היינו דלא נעשה מעשה, שעדיין לא שילם, אלא שנגמר דינו לשלם. ולכאן' הי' משמע מדבריו דדוקא משום שהמעות עדיין בידו, לכך אמרי' כאשר זמם, כדי שלא יהי' כאשר עשה. ומשמע מזה, דמה דאמרי' כאשר זמם בממון, הרי הוא כמו שאר עונשים, דהיכא דכבר נעשה העונש, לא אמרי' כאשר זמם, דכאשר זמם הוא ולא כאשר עשה. וזהו דלא כשי' תוס' בב"ק (ד' ד"ה ועדים), דכ' דבממון לא אמרי' ולא כאשר עשה, מב' טעמים, (א) דאפשר בחזרה, (ב) מק"ו, דאם חייב היכא דרק זמם, כ"ש היכא שכבר עשה, דלגבי ממון עונשין מן הדין. **וע' במאירי (ד"ה זה שבארנו)** שהביא שיש מדקדקין מגמרון דבדיני ממונות אמרי' שלמו אין משלמין (ולכאן' כוונתו כמש"כ רש"י, דהממון עדיין ביד בעלים ומשלמין), וכש"כ במלקות אמרי' דאם כבר לקה אין לוקין. אבל המאירי כ' דזה אינו, דלא אמרו ולא כאשר עשה אלא לענין הריגה, אבל בין בממון ובין במלקות, אף בכאשר עשה משלמין או לוקין (והביא דזהו ג"כ שי' הרמב"ם [והבאנו דבריו בדף ב'], וכ' דרש"י סותר עצמו בזה באיזה מקומות). וכוונת הגמ' כאן הוא דאע"ג דממון ביד בעלים, דהיינו דאף דודאי צריך להחזיר הממון להגדון, וא"כ נמצא שלא הפסיד כלום, מ"מ הרי צריכין העדים לשלם, אלמא קנסא הוא. **נמצא שיש ג' שיטות בראשונים, היש מדקדקין בהמאירי (ומשמעות של רש"י כאן), דס"ל דלעולם אין עונשין בכאשר עשה, ואפי' בממון. שי' תוס' בב"ק, דבממון לא אמרי' כאשר עשה, אבל הטעמים שכ' אין שייך למלקות, וא"כ נמצא דודאי במלקות אמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה. ושי' המאירי והרמב"ם, דלא אמרי' ולא כאשר עשה אלא במיתה.****

(ב) **באומר עדות שקר העדתי- לכאן' דברי הגמ' תמוהין, דמשמע דמעיקרא, דהגמ' לא ידע דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, הי' צריך**

ממה שצריך לשלם עכשיו, וזהו מה שצריכים לשלם לו (כן ביאר בשיעורי ר' שמואל [קנ"ד] דברי הרמב"ן).

(ו) **המלוה את חבירו לעשר שנים, שביעית משמטתו-** הק' הקצות (ס"ז, ג'), תיפוק לי' כשמלוה לי' שנים דלא גרע מתנאי ע"מ שלא תשמטני בשביעית דאין בו משום מתנה על מש"כ בתורה, שהרי התחייב עצמו לפרוע לאחר י' שנים, אע"פ דודאי יהי' שביעית קודם לכן. ותי' ע"פ מה דא"ב בב"מ, דשמואל ס"ל דיכול להתנות על אונאה משום דמי יימר דקא עקר, דדלמא לא יהי' בה אונאה. וכ' תוס' שם דגם בשביעית י"ל כן, דמי יימר דקא עקר, דלמא יפרע קודם שביעית ולא יהי' שביעית משמטתו. ולכן, כ' הקצות דכיון דכאן התנה בפירוש לפרוע לאחר י' שנים, א"כ התנה לעקור שביעית בודאי, וא"כ לשי' שמואל התנאי לא מהני לעקור שביעית, אף דדבר שבממון הוא. וע"ע בשיעורי ר' שמואל (קנ"ו) דתי' ע"פ מש"כ תוס' בכתובות (נו.) דהמתנה ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה צריך להיות בכל גדרי תנאים, ואינו רק שיוור או סילוק. ולכן כ' דה"ה גבי ע"מ שלא תשמטני שביעית, צריך להיות כתנאי ב"ג וב"ר, דהיינו שמתנה שאם ישמטנו בשביעית תהי' הלוואתו בטלה, וישובו המעות להיות גזל בידו. וא"כ שוב לק"מ קו' הקצות, דאף דבמלוה לי' שנים הסכימו ביניהם שלא לפרוע עד לאחר י' שנים, מ"מ לא התנו כן בתנאי ב"ג וב"ר, ולכן לא מהני מידי לעקור דין תורה דשביעית.

(ז) **מתיב ר' כהנא וכו' ואי אמרת שביעית משמטתו, כולהו נמי בעי שלומי לי'-** הק' הריטב"א, למה בעי לשלומי, הרי קיי"ל דיכול לטעון פרוזבול הי' לי ונאבד, וגם טענינן לי' הכי, כדאי' בהשולח (גיטין לו.), ונמצא שלא הפסידו כלום. ותי' דבעצם הי' יכול לתרץ הכי, אלא דאיך עדיפא מינה לתרץ. אלא דכ' דהנכון הוא דבאמת מח' תנאים הוא אם יכול לטעון פרוזבול הי' לי או לא, ושמואל ס"ל דאינו יכול לטעון הכי. והרמב"ן תי' דהגמ' דתי' דהב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד, אין הכוונה דמיירי בהכי, אלא דיכול למסור שטרותיו

שמואל (קמ"ז), מהו הה"א, הרי כבר נגמר דין שניהם בב"ד, ונתחייבו בתשלומין, רק שהא' כופר ואינו רוצה לשלם, ואטו משו"ה ס"ד דגם השני יפטר מלשלם, והניח בצ"ע. וע' במרחשת (קונט') בענין הזמה, סי' ה' אות ו') דכ' לתרץ ע"פ מש"כ לייסד שם, דדין הזמה חלוק משאר דיני תורה, דאין מקיימין דין הזמה אלא כשאפשר לקיים בשניהם, וא"כ ה"א דגם באומר שהוזמו ונתחייבו ממון, כיון דלא מצי לחייב לחבירו, א"כ בפועל א"א לקיים הדין הזמה בשניהם, וא"כ ה"א דגם בו אין מקיימין דין הזמה, קמ"ל דזה אינו, דהכל תלוי בשעת הזמה, וכיון דבשעת הזמתן הי' שייך לקיים בהו דין הזמה, א"כ אף דעכשיו א' כופר וא"א לחייבו, מ"מ בזה שפיר אמרי' דהאחר משלם לפי חלקו.

(ד) **כיצד שמין, אמר ר' חסדא בבעל, ר"נ ב"א אומר באשה- פרש"י,** דבבעל היינו זכות ספיקו, באשה היינו דמנכין משיעור הכתובה זכות ספיקה, וזה משלם הזוממין. ובביאור פלוגתתם, כ' הריטב"א "דר' חסדא סבר דכיון דלבעל הם חייבים לשלם, בדידי' אמדינן, שזה לבד חשוב ממון שלו בשעה שהעידו עליו, ור"נ ב"א סבר דכיון שהיו מחייבים אותן לפרוע כתובה שלא הי' חייב לפרוע עתה, אנן בכל הכתובה משערין, אלא שאנו מנכין מה שהבעל עצמו הי' נותן לסלק מעליו אותו שעבוד כתובה שהי' מסתלק ממנו בעדותם כשפורע על פיהם".

(ה) **אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהי' בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד לי' יום וכו'-** הק' הרמב"ן, למה צריכין לשלם לו כלום, הרי אפי' אם היו גוזלין ממנו הממון ובטלוה ולא רווח בהו, הרי קיי"ל דאין משלמין כלום, דאין הגזלנין משלמין אלא כשעת הגזילה, והמבטל כיסו של חבירו פטור, וא"כ למה הזוממין משלמין כלל. ותי' דכיון דהשתא אין הלוח חייב כלום להמלוה, א"כ הו"ל כמאן דמפסדי לי' כל האלף זוז. אלא דסכ"ס הם מהנהו לי', דע"י הי' צריך לשלם עכשיו, אף דעכשיו הפסיד אלף זוז, אבל לאחר י' שנים לא יהי' צריך לשלם האלף זוז. וא"כ, הנאה זו דמהנהו דאינו צריך לשלם לאחר י' שנים, מנכין שויות של הנאה זו מהאלף זוז

חיובא דשאר כסות ועונה וכדו'. ואף דאין כאן ביטול המעשה, היינו משום דבכה"ג שנעשה ע"י התנאית חלות דין של הפקעת חיובא, מקרי לעולם דהתנאי נתיקיים. אבל לעולם דהתנאי הוי תנאי גמור כמו כל תנאים דעלמא, שהמעשה תלוי בקיום התנאי, ועי"ז הוא דחל דינא שלא יהא כאן חיובא דשאר כסות ועונה, וכדו' בשאר תנאים של ממון דאמר' דהתנאי קיים. אבל בלאו הדין של תנאים, ליתא במה למיחל דין במעשה שישתנה דינה".

המלוה את חברו אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום- ע' בשיעורי ר' שמואל (קע"ד) דחקר אם דין זה הוא סתם בתורת אומדנא, דאין אדם לזה ממון בפחות מל' יום, או דלמא דין תורה הוא, דאף דבעצם לזה לפחות מל' יום, אולם הפקיע התורה זכות תביעה של המלוה עד ל' יום. והביא שהגרי"ז (בהל' מלוה) הוכיח מדברי הרמב"ם דדין תורה הוא, דהרמב"ם כ' דאם התנה שיכול לתובעו כל זמן שירצה, מהני, משום דכל תנאי בממון מהני. ואם ס"ל להרמב"ם דאי"ז אלא אומדנא בעלמא, א"כ למה צריך לומר דתנאי ממון מהני, הרי פשוט הוא דהתנאי מהני, דתו ליכא אומדנא, דהא התנה בפירוש דרוצה לתובעו מיד. אולם ר' שמואל הביא שהראשונים כאן מביאים מח' רש"י ותוס' בשבת (קמח.) אם שייך דין זה דסתם הלואה ל' יום גם לענין שאלת כלים, ואם גזה"כ הוא ולא אומדנא, הרי אי"ז שייך בכלים, דהא אין להשואל זכות השתמשות בהחפץ של המשאיל יותר ממה שזיכה לו, ומה שייך לומר דאין המשאיל יכול לתובעו בפחות מל' יום, הרי חפץ של חברו הוא ואין להשואל שום זכות עליו, אלא ודאי דס"ל דמטעם אומדנא הוא (ורק דנח' הראשונים אם יש אומדנא בשאלת כלים או לא).

(א) הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת- פרש"י שהוא משום שתיקן כלי. וכ' הרמב"ן דמה שאינו חייב משום קורע, היינו משום דקורע הוא רק ע"מ לתפור, וכאן אינו כן, ולכן אין שייך לחייבו אלא מדין תיקון כלי.

לב"ד, והיינו דומיא לפרוזבול, דמן מוסר שטרותיו תקנו פרוזבול [ולפי רש"י דמוסר שטרותיו לב"ד היינו פרוזבול, א"ש טפי].

(ח) והמוסר שטרותיו לב"ד- פרש"י הוא פרוזבול, ותוס' הק' עליו דתרי מילי נינהו, כמבואר במשנה בשביעית. ויש לע', מה ה' הכרח של רש"י לפרש דלא כתוס'. וכ' הפני יהושע דה' ק' לרש"י, למה באמת לא פי' רבא דמייירי בפרוזבול, שהוא דבר שכיח טפי, ולא במוסר שטרותיו לב"ד, שאינו שכיח כ"כ. ועי"ז תי' רש"י דבאמת חדא מילתא היא, דאי לאו הא דמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט מן התורה, לא ה' הלל מתקן פרוזבול. ולכן, כוונת רבא ה' לומר עיקר מילתא, דעיקר מילתא דפרוזבול בא מהא דמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט [ולפי"ז לכאור' גם מיושב ק' תוס', דבאמת פרוזבול אינו ממש מוסר שטרותיו לב"ד, אלא דמיוסד עליה, אבל שפיר נמנה כב' דברים במשנה שם].

(ט) ע"מ שלא תשמטני שביעית, שביעית משמטת- ע' בתוס' רעק"א (פאה ו', י"א), שכ' דלכאור' התנאים דשביעית ואונאה היינו דמתנה דאם הלואה משמט, אז נמצא דלמפרע לא ה' הלואה כלל, אלא המעות היו פקדון אצלו. ולגבי אונאה, התנה עמו דאם ירצה הלוקח שיחזור לו המוכר האונאה, אז יהי' המקח בטל למפרע. אולם כ' רעק"א דלכאור' ה' שייך לפרש דבאמת אי"ז כתנאי רגיל, אלא דהלוקח סילק עצמו מדין חזרת אונאה, וגם דהלואה סילק עצמו מדין שמיטה, וכמו שהוא לכאור' הביאור בהא דה"א מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, דלכאור' אי"ז תנאי רגיל, אלא דמשייר בהקידושין, ומ"מ היכא דעושה כנגד דין תורה לא מהני. אלא דכ' דמדברי תוס' בכתובות [נו]. מבואר דלא כן, דכ' שם דתנאי דע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה צריך לכל גדר תנאים, תנאי כפול, וכו'. ובחי' הגרי"ז על הרמב"ם (ריש הל' נזירות, עמ' 34) כ' לפרש שי' התוס', וז"ל, "והנראה בשיטתם, דכיון דאתינן למיחל דין בהנישואין שלא יהא בהן חיובא, דשאר כסות ועונה, וזה אפשר רק מדין תנאים, דבתנאים הוי גזה"כ דנעשה חלות דין בעצם המעשה שהמעשה מתקיימת בתנאי זה, וע"כ חל ע"י הדין של תנאים גם הך מילתא דלא יהא בהנישואין

יב) ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב של יין
ומראהו כמראה יין ונפלו למקוה, לא
פסלוהו- ע' בריטב"א שכ' שיש ג' דינים
לענין מים שאובים. בתחלת המקוה פוסל אף
ברביעית, דרביעית חזי לטבול בה מחטין
וצינריות, ואפי' אם אח"כ ממשיכים אליה
כל מים שבעולם, מ"מ פסול. ובאמצע, פי'
קודם שנשלם המקוה למ' סאה, אז פוסלין לו
ג' לוגין, וסוגיין מיירי בזה. ובסופו, דהיינו
לאחר שנשלם מ' סאה, אז רשאי למלאותו כל
מה שירצה.